

Για το ζήτημα του αυθόρμητου στην καπιταλιστική ημιπεριφέρεια: Παραδείγματα από την Ελλάδα και το Μεξικό

Κρίστη (Χρυσάνθη) Πετροπούλου

*Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Γεωγραφίας Πανεπιστήμιο Αιγαίου
christy.p@geo.aegean.gr*

Περίληψη: Στο κείμενο αυτό, διερευνάται η έννοια του αυθόρμητου όπως αυτή έχει καθιερωθεί στην περιγραφή των λεγόμενων «αυθόρμητων συνοικιών» και των πρόσφατων «αυθόρμητων κινημάτων πόλης» και προτείνεται μια μεθοδολογία έρευνας. Αρχικά γίνεται μια συνοπτική αναφορά στις βασικές τομές των σύγχρονων τοπικο-παγκόσμιων ιστοριών του Μεξικού και της Ελλάδας καθώς και στις επιρροές τους στον αστικό χώρο. Στη συνέχεια διερευνάται η έννοια του αυθόρμητου και η κοινωνική του κατασκευή στις περιπτώσεις των συνοικιών λαϊκής αυτοκατασκευής και στις περιπτώσεις των κινημάτων πόλης εστιάζοντας στην επιρροή των «ανθρώπινων οικονομικών». Τέλος διερευνάται η σχέση ανάμεσα στα κοινωνικά κινήματα και στο αυθόρμητο στην λεγόμενη ημιπεριφέρεια. Για το θέμα αυτό δίνονται κατευθύνσεις έρευνας.

Εισαγωγή

Στο κείμενο αυτό¹, διερευνάται η έννοια του αυθόρμητου όπως αυτή έχει καθιερωθεί στην περιγραφή των λεγόμενων «αυθόρμητων συνοικιών» και των πρόσφατων «αυθόρμητων κινημάτων πόλης» στο Μεξικό και στην Ελλάδα. Το ερώτημα στο οποίο γίνεται προσπάθεια να απαντήσει είναι αν υπάρχει κάποια σχέση ανάμεσα στις δομικές πολιτικοοικονομικές αλλαγές (αναδιαρθρώσεις) που συμβαίνουν σε αυτές τις χώρες και στις αυθόρμητες εκφάνσεις των κινημάτων που έχουν αναπτυχθεί στις πόλεις, είτε αυτές αφορούσαν παλιότερα τις συνοικίες λαϊκής αυτοκατασκευής είτε τα σύγχρονα κινήματα υπεράσπισης του δημόσιου χώρου, είτε μεγαλύτερες εξεγέρσεις.

1 Το κείμενο αυτό είναι μια ελληνική επικαιροποιημένη εκδοχή του κειμένου με τίτλο : “Crisis, Right to the City movements and the question of spontaneity: Athens and Mexico City” που δημοσιεύτηκε στο: Brekke J., Dalakoglou D., Filipidis C., Vradis A., 2014. “Crisis-scapes Athens and beyond”. Ed. Crisis-Scape.net Athens, 115-126.

1. Παγκόσμιες αλλαγές, νεοφιλελευθερισμός και κινήματα πόλης. Μεξικό και Ελλάδα

Το Μεξικό και η Ελλάδα συνιστούν χαρακτηριστικά παραδείγματα εφαρμογής νεοφιλελεύθερων πολιτικών στην λεγόμενη ημιπεριφέρεια (Mouzelis, 1986) αλλά και κοινωνικών κινήματων που προσπάθησαν να αντισταθούν στην υλοποίησή τους. Τις δεκαετίες 1960 και 1970 τα κινήματα αυτά εντάθηκαν πριν και μετά από την επικράτηση αυταρχικών κυβερνήσεων (Μεξικό) και δικτατορικών καθεστώτων (Ελλάδα). Η πρόσφατη όμως ιστορία καθώς και τα κινήματα που αναπτύσσονται σε αυτές χαρακτηρίζονται από τοπικο-παγκόσμιες διαδικασίες (Koehler & Wissen, 2003). Το Μεξικό γνώρισε σοβαρή οικονομική κρίση το 1982 και το 1994 που εντάθηκε μετά από την ένταξή του στις κατευθύνσεις της WTO (GATT), παρά την επίφαση ανάπτυξης που έδωσε στη χώρα στις αρχές του 90 και εν όψει της ένταξής του στη NAFTA (1994). Η επέμβαση με ειδικούς όρους της NAFTA και του IMF, και η συνεργασία τους με τις αντίστοιχες κυβερνήσεις του Μεξικού, αύξησαν τα χρέη της χώρας και την εξάρτησή της από αυτούς τους μηχανισμούς και ιδιαίτερα από το λεγόμενο « consensus de Washington ». Οι πολιτικές αυτές επιτάχυναν στο όνομα μιας γρήγορης οικονομικής ανάπτυξης (τα επόμενα χρόνια και μέχρι τις μέρες μας) τις ιδιωτικοποιήσεις των δημόσιων αγαθών (οι περισσότερες έγιναν κάτω από αδιαφανείς συνθήκες που αρκετές φορές αποδείχτηκαν σκανδαλώδεις), συνέβαλαν στην αύξηση των κοινωνικών ανισοτήτων, ενώ παράλληλα ενίσχυσαν τις πολιτικές ελέγχου και επιτήρησης καθώς και τις παρακρατικές οργανώσεις (Toussaint, 2006). Το Μεξικό έχει μεγάλη παράδοση αντίστασης (επαναστάσεις, μεγάλες εξεγέρσεις και αντάρτικα, φοιτητικές και εργατικές και κινητοποιήσεις, κινήματα πόλης και περιφέρειας, καλλιτεχνικά κινήματα κλπ). Ιδιαίτερα από το 1994 και μετά η παράδοση αυτή εκφράστηκε με κινήματα που δεν διεκδικούν μόνο αλλά υλοποιούν στην πράξη τα αιτήματά τους (ιδιαίτερα χαρακτηριστικό είναι το κίνημα των Ζαπατίστας στην Τσιάπας, το δίκτυο κινήματων της Άλλης Καμπάνιας, πολλά αντάρτικα και άλλα κινήματα). Τα κινήματα αυτά ξεπέρασαν τα γραφειοκρατικά συνδικάτα και τις κομματικές οργανώσεις.

Κατά την ίδια περίοδο (1982-2002), η Ελλάδα, ακολουθώντας, μεταξύ άλλων, τις κατευθύνσεις της WTO (GATT) από το 1994, εμφανιζόταν σε διαδικασία ανάπτυξης, ανάπτυξη όμως έντονα εξαρτημένη από νεοφιλελεύθερα κέντρα αποφάσεων και διεθνείς οργανισμούς οι οποίοι ωθούσαν σε ιδιωτικοποιήσεις δημόσιων επιχειρήσεων. Η ένταξή της στο Euro μετά το 2002 αρχικά συγκάλυψε αλλά στη συνέχεια έκανε πολύ εμφανή την κρίση το 2010 και άνοιξε την συζήτηση για την διαρθρωτική κρίση που είχε η ελληνική οικονομία από το 1982 και πριν. Η επέμβαση της λεγόμενης τρόικα (ECB, Commission EU, IMF), και η συνεργασία τους με τις αντίστοιχες κυβερνήσεις της Ελλάδας, οδήγησε σε δυσβάστακτα οικονομικά μέτρα και ιδιωτικοποιήσεις των δημόσιων αγαθών συγκρίσιμες και ίσως απαιτητικότερες από αυτές που επέβαλε το IMF στο Μεξικό. Η κατάσταση αυτή οδήγησε σε κατακόρυφη πτώση του επιπέδου ζωής και των υπηρεσιών στην υγεία, την παιδεία και

τις δημόσιες υπηρεσίες, αύξηση των κοινωνικών ανισοτήτων και ανάπτυξη νεοφασιστικών ομάδων. Ιδιαίτερα από το 2008 και μετά αναπτύχθηκε ένα πολύμορφο κίνημα, μεγάλες κινητοποιήσεις (Douzinas, 2013) που ξεπέρασαν κατά πολύ τα γραφειοκρατικά συνδικάτα και τις κομματικές οργανώσεις².

Από την δεκαετία του 1950 και μετά οι πόλεις της Αθήνας και του Μεξικού γνωρίζουν έντονη αστικοποίηση με σοβαρές επιπτώσεις στο περιβάλλον και αύξηση των κοινωνικοχωρικών διαχωρισμών διατηρώντας ταυτόχρονα μια κοινωνική ανάμιξη στα κέντρα τους (Ward, 1991, Leontidou, 1994, Hiernaux, 1997). Μετά τη δεκαετία 1980, παρά την διατήρηση της κοινωνικής ανάμιξης σε κεντρικές συνοικίες, οι διαχωρισμοί αυτοί γίνονται πιο έντονοι στον περιφερειακό χώρο ενώ τα κέντρα αρχίζουν να αναπλάθονται. Την περίοδο αυτή αναπτύσσονται πολλά κινήματα πόλης για το δικαίωμα στην κατοικία (ιδιαίτερα στην πόλη του Μεξικού). Αντίθετα, από την δεκαετία 90 και μετά τα σημαντικότερα κινήματα πόλης αφορούν στις διεκδικήσεις του δημόσιου χώρου και των κοινών αγαθών και αντιτίθενται στις ιδιωτικοποιήσεις (Petroπούλου, 2011).

Οι σύγχρονες προσπάθειες επιβολής ενός Βορειο-Ατλαντικού τρόπου ρύθμισης στο χώρο και στις σχέσεις των ανθρώπων μέσω αποφάσεων ΔΝΤ και ντόπιων επιτηρητών είναι συνέχεια της προσπάθειας δημιουργίας καπιταλιστικών κρατών εθνών με παγκόσμιους επιτηρητές τους εκπροσώπους του μεγάλου κεφαλαίου και τους εκάστοτε τοπικούς πολιτικο-οικονομικούς συμμάχους του (Graeber, 2011), και ίσως συνιστά τελικό επιστέγασμα και διάλυση - μετάλλαξη των κρατών-εθνών σε νέα πιο ολοκληρωτικά νεοφιλελεύθερα κατασταλτικά καθεστώτα³ “συσσώρευσης μέσω αποστέρησης” (Harvey, 2006). Έτσι, οι μεγάλες διαρθρωτικές αλλαγές του καπιταλισμού έπαιζαν και παίζουν σημαντικό ρόλο στις αλλαγές που έγιναν και γίνονται στις πόλεις και στην ανάπτυξη κινήματων σε αυτές που με τη σειρά τους επηρέασαν μέχρι και ορισμένες πολιτικές κατοικίας ή περιβαλλοντικές πολιτικές. Η σχέση αυτή όμως δεν είναι γραμμική (αιτίου αποτελέσματος)⁴ και επιπλέον έχει τοπικο-παγκόσμια χαρακτηριστικά⁵.

2 Δεν αναπτύχθηκαν όμως κοινωνικά αντάρτικα κινήματα όπως έγινε στο Μεξικό που είχε τέτοια παράδοση.

3 Για το θέμα αυτό βλέπε : Naomi Klein, 2007.

4 Βλέπε την κριτική της Doreen Massey (1994) στην κλασική γραμμική προσέγγιση της ιστορίας, που αγνοεί τον χώρο και οδηγεί σε λανθασμένες θεωρήσεις για το επίπεδο ανάπτυξης της κάθε χώρας ή του κάθε τόπου

5 Μια συζήτηση για τις προγενέστερες γίνεται πολύ πιο εκτεταμένα στο βιβλίο: Petroπούλου 2011

2. Η έννοια του αυθόρμητου και οι εκδοχές της στην πόλη και στα κινήματα πόλης

Όπως λέει ο Holloway (2010: θέση 13) «η αφαίρεση του πράττειν και η μετατροπή του σε εργασία είναι ιστορική διαδικασία μετασχηματισμού που δημιούργησε την κοινωνική σύνθεση του καπιταλισμού : την πρωταρχική συσσώρευση». Σε αυτήν την περίοδο της πρωταρχικής συσσώρευσης που γέννησε τις καπιταλιστικές σχέσεις στην Ευρώπη και αμέσως μετά σε άμεση σχέση με την αποικιοκρατία (Wallerstein, 2004). Σε αυτή την περίοδο καθιερώθηκαν οι νέες κοινωνικές σχέσεις που ορίζονταν κυρίως από τις οικονομικές σχέσεις (Polanyi, [1944] 2001). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η επινόηση του σώματος ως μηχανήμα έγινε πριν ακόμα (Federici, 2004) ή ταυτόχρονα με το ρολόι και την ατμομηχανή.

Οι άνθρωποι που συμμετέχουν στις δράσεις που αναφέρονται ως «αυθόρμητες» (χτίζουμε ένα σπίτι με αλληλέγγυο τρόπο, συμμετέχουμε σε μια εξέγερση με αλληλέγγυο τρόπο ασκώντας την συμμετοχική δημοκρατία), χωρίς επιβεβλημένους κανόνες από άνωθεν αρχές, απλούστατα δεν αποδέχονται να ορίσουν τα σώματα τους ως μηχανές. Δεν αποδέχονται επίσης να θέσουν τη σκέψη τους στην υπηρεσία πολιτικών επιλογών και σχέσεων που δεν τους αφορούν. Αυτή η βασική τους διαφορά κάνει πολλούς από τους δυτικής ή αλλιώς βορειοατλαντικής σκέψης αναλυτές να τους βλέπουν ως μη συμμορφωμένους στους κανόνες και να τους ονομάζουν αυθόρμητους⁶ στιγματίζοντας τους ως περιθωριακούς (για να μην πουν την φοβερή λέξη «αδέσποτοι»).

Τα όρια μεταξύ αυθόρμητου και οργανωμένου είναι αρκετά συγκεχυμένα, παραπέμπουν στην κοινωνική κατασκευή της διάκρισης⁷ (Bourdieu, 1979) και σχετίζονται με το *habitus*⁸ (Bourdieu, 1986). Τίποτα δεν είναι εξολοκλήρου αυθόρμητο στις λεγόμενες αυθόρμητες συνοικίες (όπως τις όριζε ο ΟΗΕ το 1976) και στις λεγόμενες αυθόρμητες εξεγέρσεις, απλά πρόκειται για άλλες μορφές οργάνωσης που μπορεί να ξεκινάν ως αυθόρμητες εκδηλώσεις, συμπυκνώνονται όμως σε πολύ πιο οργανωμένες δράσεις (για το λόγο αυτό ονομάζω αυτές τις συνοικίες ως αυθόρμητα γεννημένες συνοικίες). Αποδείχτηκε δε ότι η άτυπη οικονομία έπαιζε και παίζει σημαντικό ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη των πόλεων και των χωρών αυτών με αποτέλεσμα να εγκαταλειφθεί από πολλά επίσημα κείμενα η έννοια «αυθόρμητος». Όπως έχω δείξει σε άλλο κείμενο (Petrovoulou 2007) οι συνοικίες λαϊκής

6 Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η ερμηνεία του αυθόρμητου ως ιθαγενούς (μεταξύ άλλων ερμηνειών) σε αγγλικό λεξικό. Για το θέμα αυτό βλέπε επίσης Klein, 2007.

7 Για την κατασκευή της διάκρισης του λαϊκού ως μια αισθητική αντι-Καντιακή βλέπε Bourdieu, 1986:42

8 Bourdieu Pierre. Habitus, code et codification. In: Actes de la recherche en sciences sociales. Vol. 64, septembre 1986. De quel droit ? pp. 40-44. doi : 10.3406/arss.1986.2335

αυτοκατασκευής γεννήθηκαν αρκετές φορές με αυθόρμητο τρόπο, αναπτύχθηκαν όμως με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους ανάλογα με τον ρόλο των δρώντων⁹ μέσα και έξω από αυτές και ορίστηκαν από διαφορετικούς συγγραφείς με διαφορετικούς τρόπους ανάλογα με την κοινωνικά κατασκευασμένη προσέγγισή που είχαν για το τοπίο αυτών των συνοικιών. Υποστηρίζω λοιπόν ότι η έννοια του αυθόρμητου τρόπου εκδήλωσης δεν είναι αποτέλεσμα της πίεσης ή της πολιτικο-οικονομικής κρίσης αλλά :

- Αποτέλεσμα μακρόχρονης παράδοσης που σχετίζεται εν μέρει με την παράδοση ανταρσίας (Damianacos, 2003) που έχουν πολλοί λαοί στον κόσμο, μεταξύ των οποίων αρκετές συλλογικότητες ή περιστασιακές συναντήσεις κατοίκων συνοικιών λαϊκής αυτοκατασκευής (ιδιαίτερα στις περιοχές όπου αναπτύχθηκαν κινήματα πόλης) και αργότερα νέων που συμμετείχαν στις εξεγέρσεις του Δεκέμβρη 2008 στην Ελλάδα και του πρόσφατου κινήματος «Yo Soy 132» του Μεξικού το 2012 και της Ayonzipara στο Μεξικό το 2014.
- Συνδέεται περισσότερο με την έννοια του πράττειν (δημιουργία, μη αλλοτριωτική «εργασία») και την κουλτούρα της αντίστασης που αντιτίθεται στην καταπιεστική αλλοτριωτική εργασία και όχι με το στιγματισμένο «περιθωριακό αυθόρμητο» που δεν προσφέρει τίποτα και σιγά σιγά θα απαλειφθεί από τις σύγχρονες κοινωνίες όπως υποστήριζαν συγγραφείς της δεκαετίας του 50 μιλώντας για την κουλτούρα της φτώχειας.
- Συνδέεται περισσότερο με ανθρώπους διατεθειμένους να δημιουργήσουν σχέσεις αλληλεγγύης για να ανταποκριθούν σε βιοτικές ανάγκες δημιουργώντας ρωγμές στις αναγκαστικές σχέσεις εκμετάλλευσης και στην κοινή αποδοχή τους ως μηχανές, που τους έχει επιβληθεί από τις αρχές της γέννησης του καπιταλισμού.
- Συνδέεται περισσότερο με δυναμικές μειοψηφίες των «ανθρώπινων οικονομιών» που μπορούν ακόμα να τροφοδοτούν “nowtopias” (Carlsson & Manning, 2010) και να συνιστούν πιθανές ρωγμές στον καπιταλισμό. Εξηγώ αυτό παρακάτω.

9 Την περίοδο μεταξύ 1968-1988 τα κινήματα πόλης στην Λατινική Αμερική εξαπλώθηκαν και οργανώθηκαν σε ένα Πανλατινοαμερικάνικο ισχυρό συντονιστικό που αντιδρούσε σοβαρά στην μαζική καταστολή. Η απόφαση της γραμματείας "Habitat" του ΟΗΕ "για το δικαίωμα στην κατοικία" το 1976 που κάλεσε τις κυβερνήσεις να ενισχύσουν, με υποδομές και δάνεια, τους κατοίκους αυτών των συνοικιών, και να μην προβούν σε καταστροφή των κατοικιών τους, αποτελεί ίσως την πιο σημαντική διεθνή στροφή σχετική με το θέμα. Στην απόφαση αυτή έπαιξαν σημαντικό ρόλο τα παραπάνω κινήματα.

3. Σχέση αυθόρμητου – ανθρώπινης οικονομίας στην πόλη

Όπως σημειώνει ο Graeber ([2011] 2013: 290-296) η μεγαλύτερη παγίδα του 20^{ου} αιώνα είναι ότι : αφενός έχουμε τη λογική της αγοράς όπου νομίζουμε ότι είμαστε άτομα που δεν χρωστάμε τίποτα μεταξύ μας και αφετέρου έχουμε τη λογική του κράτους στο οποίο έχουμε όλοι ένα χρέος που δεν μπορεί ποτέ να εξοφλήσουμε. Στην πραγματικότητα όμως αυτά δεν είναι αντιθετικά μεταξύ τους «τα κράτη δημιουργούν τις αγορές και οι αγορές προϋποθέτουν τα κράτη». Αν μεταφέρουμε αυτό το σχήμα στις πόλεις θα δούμε ότι στην πρώτη περίπτωση έχουμε τις ιδιόκτητες αγορασμένες ή νοικιασμένες κατοικίες και τα άτομα που πρέπει να δρούμε μόνο για το προσωπικό συμφέρον σε μία κινητοποίηση και στη δεύτερη περίπτωση έχουμε το χρέος απέναντι στο κράτος που παρέχει την λεγόμενη «κρατική ή κοινωνική κατοικία» σε ορισμένες χώρες της Ευρώπης και στα νόμιμα συνδικάτα που είναι εκεί για να υποστηρίξουν τα δικαιώματά μας.

Σε αντίθεση με το παραπάνω σχήμα υπάρχουν τα λεγόμενα «ανθρώπινα οικονομικά» τα οποία μόνο με τη βία και την διαρκή επιτήρηση και τιμωρία απαλείφθηκαν από μεγάλα τμήματα του πλανήτη. Τα Ανθρώπινα οικονομικά είναι οικονομίες στις οποίες αυτό που θεωρείται σημαντικό για τους ανθρώπους είναι το γεγονός ότι ο καθένας τους συνιστά ένα ανεπανάληπτο σύμπλεγμα με τους άλλους και δεν μπορεί να είναι ακριβώς ισοδύναμος με κάποιον άλλο (Graeber, [2011] 2013: 295). Η διατήρηση τέτοιων σχέσεων σε κοινωνίες όπως της Ελλάδας και του Μεξικού (παζάρια, μη ακριβείς οριοθέτηση ιδιωτικού δημόσιου χώρου, αλληλέγγυα οικονομία σε οικογενειακό ή φιλικό επίπεδο, άρνηση πληρωμής άδικων χρεών, συνοικίες λαϊκής αυτοκατασκευής μέσα από κινήματα πόλης, ανοιχτές αλληλέγγυες καταλήψεις, σωματεία βάσης ανοιχτών συνελεύσεων κλπ) έχει να κάνει με το ότι υπάρχει ακόμα μια παράδοση ανθρώπινων οικονομικών βαθειά ριζωμένη σε σχέσεις με τη γη και με το σώμα, που παρά τις μεγάλες προσπάθειες ρύθμισης και υποταγής δεν επιβλήθηκε εξολοκλήρου στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων, όπου το ύψιστο αγαθό είναι οι σχέσεις και η ευζωία και όχι η συσσώρευση χρήματος και δύναμης μέσα από αυτό. Έμειναν επομένως ρωγμές που μπορεί κατά διαστήματα να προκαλούν και εξεγέρσεις – ανατροπές¹⁰.

Από την άλλη η ανάπτυξη του καπιταλισμού χωρίς ξεκάθαρη πολιτικο-οικονομική ρύθμιση, σε αυτές τις χώρες, έχει οδηγήσει σε ένα ολόκληρο δίκτυο πελατειακών πολιτικών σχέσεων που παράγει τον χώρο και πολλές φορές εμποδίζει την ανάπτυξη κοινωνικών κινήματων. Αυτού του είδους οι σχέσεις δεν σχετίζονται με τις σχέσεις που δημιουργούνται με βάση το αυθόρμητο και την αλληλεγγύη αλλά με τη λογική του κράτους (ή του πολιτικού εκπροσώπου του) στον οποίο έχουμε όλοι

10 Το φορντικό μοντέλο δεν κυριάρχησε ποτέ εξολοκλήρου στη ζωή των ανθρώπων και ακόμα πιο παλιά όταν γεννιόταν ο καπιταλισμός τις «μάγισσες» δεν τις έκαψαν όλες ... τους ξέφυγαν και γίνανε πολλές φορές αντάρτισσες...

ένα χρέος. Πώς όμως δημιουργήθηκε αυτό το χρέος; Μέσα από τον συγκεκριμένο τρόπο ανάπτυξης του καπιταλισμού : αφού δεν μπορούσε το κράτος να εξασφαλίσει τα δημόσια αγαθά και τα βασικά δικαιώματα των ανθρώπων, τον ρόλο αυτό τον έπαιξαν ορισμένοι πολιτικοί μόνο για τους ευνοούμενους τους. Σε περιόδους κρίσης, όπου δεν μπορούσαν να παίξουν αυτόν τον ρόλο αποκαλύπτονταν ο ρόλος και η σχέση που είχαν με τον ιδιωτικό τομέα και το κράτος μέσα από σκάνδαλα που δεν κάνουν τίποτε άλλο από το να επιβεβαιώσουν ότι «τα κράτη δημιουργούν τις αγορές και οι αγορές προϋποθέτουν τα κράτη». Μέσα από αυτή τη διαδικασία, παρά το ότι ορισμένα τμήματα της κοινωνίας μπορεί να στρέφονται σε αναζήτηση νέων προστατών (μερικές φορές και σε φασιστικές οργανώσεις) υπάρχουν φορές όπου απελευθερώνονται δυνάμεις που στρέφονται σε διεκδικήσεις της ζωής και τότε αναδύονται πάλι τα ανθρώπινα οικονομικά και ανασκαλεύεται η λεγόμενη «παράδοση ανταρσίας» (Damianacos, 2003).

Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι τα πρόσφατα κοινωνικά κινήματα πόλης που ξεκίνησαν από απλές διεκδικήσεις του χώρου και έφτασαν να γίνουν ευρύτερα πολιτικά κινήματα όπως το κίνημα ενάντια στην εγκατάσταση αεροδρομίου και μεγάλων συγκροτημάτων τύπου Mall στο Ατένκο στο Μεξικό, το κίνημα ενάντια στην ιδιωτικοποίηση του πρώην αεροδρομίου του Ελληνικού στην Αθήνα και της παραλίας, τα κινήματα ενάντια στην εξόρυξη χρυσού στη Χαλκιδική στην Ελλάδα και σε πολλές περιοχές του Μεξικού.

Τα κινήματα αυτά αφορούν στην διεκδίκηση της ζωής και των κοινών δημόσιων χώρων και σχετίζονται με την αντίθεση στις νέου τύπου διαδικασίες «συσσώρευσης μέσω αποστέρησης» που εκφράζονται με μια πολιτική που έχει ως χαρακτηριστικό το ξεπούλημα δημόσιων και κοινοτικών εκτάσεων (πολλές φορές στο όνομα της κρίσης), και την κατασκευή μεγάλων έργων χωρίς περιβαλλοντικές μελέτες και χωρίς μελέτη των κοινωνικών επιπτώσεων.

4. Κοινωνικά κινήματα και Αυθόρμητο στην λεγόμενη ημιπεριφέρεια

Σχετικά με την σχέση που μπορούν να έχουν οι πολιτικοποιημένοι αντισυστημικοί δρώντες με αυτά τα αρχικά αυθόρμητα αλλά στην συνέχεια πολύ οργανωμένα από τα κάτω κινήματα και την πρόσφατη συζήτηση που έχει γίνει (Sartre 1968, Leontidou 2012, Dalakoglou 2012, Castells 2009, Harvey 2012, Petropoulou 2010a) θα συμφωνήσω περισσότερο με την προσέγγιση του Zibechi (2010) που αντλεί τις γνώσεις του από τα κινήματα της Λατινικής Αμερικής. Οι προσεγγίσεις αυτές θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμες για την κατανόηση των σύγχρονων κινήματων που λαμβάνουν χώρα τα τελευταία χρόνια στην Μεσόγειο. Σύμφωνα με αυτόν, τα βασικά χαρακτηριστικά των σύγχρονων κινήματων της Λατινικής Αμερικής είναι τα παρακάτω:

- Εδαφοποίηση των κινημάτων σε χώρους που έχουν καταλάβει ή ανακτήσει (Έτσι η απεδαφοποίηση της εργασίας δεν τα επηρεάζει αρνητικά όπως πριν)
- Διεκδίκηση αυτονομίας από το κράτος και τα κόμματα
- Επανεκτίμηση της κουλτούρας και υπεράσπιση ταυτότητας των λαϊκών στρωμάτων (έναντι της έννοιας του πολίτη που τους απέκλειε συστηματικά)
- Δημιουργία δικών τους διανοούμενων, δικιά τους εκπαίδευσης
- Νέος, αποφασιστικός ρόλος γυναικών στην καθημερινή δράση των κινημάτων
- Ενδιαφέρον για μια πιο ουσιαστική σχέση με το φυσικό περιβάλλον
- Μη ταιηλορικές σχέσεις – δίκτυα αυτό-οργανωμένων ομάδων. Σχέσεις πρόσωπο με πρόσωπο. Αποφυγή μεγάλων απρόσωπων δομών. Χρήση διαφόρων κοινωνικών δικτύων.
- Παραγωγή της ίδιας τους της ζωής, ενασχόληση με την καθημερινότητα, με θέματα στέγης, τροφής και παραγωγής βιομηχανικών αγαθών αλλά και με θέματα πολιτισμού, εκπαίδευσης, υγείας, διασκέδασης...

Την στιγμή που γράφεται αυτό το άρθρο οι δημιουργικές αντιστάσεις που ασκούν την κοινωνική οικονομία πληθαίνουν. Το σημαντικό είναι να παρακολουθήσουμε τη δράση τους βοηθώντας στην αλληλοδιάδραση μεταξύ τους, στην ανταλλαγή εμπειριών και δράσεων και όχι σε μια βίαιη πολιτικοποίηση που μπορεί να οδηγήσει στη διάσπαση ή σύντομη διάλυση τους (Wallersteine, 2008, Tsilimprounidi, 2012, Petropoulou, 2013a και b). Η δράση των συλλογικοτήτων αυτών που ορισμένες φορές συγκροτούν κοινωνικά κινήματα μοιάζει με την κίνηση της λεγόμενης Zumbayllu που είναι «η σβούρα που μεταμορφώνει το φόβο και τη φτώχεια σε φως και ελπίδα» (σύμφωνα με μύθους των ιθαγενών του Περού). Η σουμπαϊγιού σημαίνει να επενδύεις υπέρ της ενδυνάμωσης της κίνησης της ροής σε αντίθεση με την λογική της αντιπροσώπευσης που θυσιάζει τα πάντα στο βωμό της τάξης». Όπως λέει ο Zibechi: «η σβούρα της κοινωνικής αλλαγής συνεχίζει να περιστρέφεται ... Ο πειρασμός να της δώσουμε ώθηση για να επιταχύνουμε το ρυθμό της μπορεί να την σταματήσει...» (Zibechi, 2010:337).

5. Συμπεράσματα, σκέψεις και κατευθύνσεις για μια πιο ουσιαστική έρευνα

Όπως φάνηκε παραπάνω, οι μεγάλες διαρθρωτικές πολιτικο-οικονομικές αλλαγές και οι κατευθύνσεις των παγκόσμιων οργανισμών έχουν παίξει ρόλο στις τοπικές αλλαγές και αντίστροφα. Η σχέση όμως αυτή με το αυθόρμητο είναι αρκετά περίπλοκη και σχετίζεται με το τι περιλαμβάνεται μέσα στην νοητική κατηγορία «αυθόρμητο», από ποιόν και γιατί.

Για να απαντήσω πιο ολοκληρωμένα στο παραπάνω ερώτημα θα χρειαζόταν ένα είδος πραγματείας που θα έθετε τα παρακάτω ζητήματα:

1. Πώς καταδιώχθηκε η ανθρώπινη οικονομία στην Ελλάδα και στο Μεξικό και πώς δημιουργήθηκαν τα λεγόμενα χρέη¹¹ και οι λεγόμενες πολιτικές πελαταιακές σχέσεις¹².

Για να απαντήσουμε σε ένα τέτοιο θέμα μπορούμε να ανατρέξουμε σε κείμενα για την σύνταξη του πρώτου χρέους που σημάδεψε τη γέννηση των κρατών εθνών σε πολλές μεσογειακές και λατινοαμερικανικές χώρες (Mouzelis 1986, Svoronos 1972, Μπελογιάννης [1952] 2010), και στις διαδικασίες¹³ που ακολούθησαν την πρώτη κοινωνική επανάσταση του κόσμου το 1910 στο Μεξικό (Gilly, 1995). Η καταστολή των δομών ανθρώπινης οικονομίας και των κοινοτικών δομών συμμετοχικής δημοκρατίας που δημιουργήθηκαν στις περιόδους των εθνικοαπελευθερωτικών επαναστάσεων και ιδιαίτερα της κοινωνικής επανάστασης του Μεξικού, έγινε με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους ακριβώς μετά από τις αντίστοιχες επαναστάσεις. Έτσι οι επαναστάσεις αυτές δεν υλοποίησαν ποτέ τα βασικά τους αιτήματα (μεταξύ των οποίων τα θέματα της γης, της εργασίας, της κατοικίας και της πραγματικής δημοκρατίας) τα οποία διαστρεβλώθηκαν από την καθεστηκία τάξη και μετατράπηκαν σε μοχλό ελέγχου της καθημερινής ζωής των λαών. Αυτό βέβαια έχει συμβεί στις περισσότερες χώρες του κόσμου.

2. Πώς οτιδήποτε δεν υπάκουε στην κυρίαρχη νέα τάξη ονομάστηκε με υποτιμητικό τρόπο αυθόρμητο και ταυτίστηκε με κατάλοιπα του παρελθόντος που έπρεπε να εξαλειφθούν ή να εκπολιτιστούν / εκμοντερνιστούν.

Για το θέμα αυτό καλό θα ήταν αρχικά να ξαναδιαβάσουμε περιγραφές των περιηγητών στην Ελλάδα και στο Μεξικό, που μιλούσαν με πολύ υποτιμητικό τρόπο για τους ιθαγενείς πληθυσμούς που συναντούσαν τους οποίους θεωρούσαν «απολίτιστους» και προσπαθούσαν συστηματικά να τους αποκόψουν από την πιθανή σχέση τους με τα ερείπια των μεγάλων υλικών πολιτισμών που κατέγραφαν. Έτσι για πολλά χρόνια, ο δαιδαλώδης ιστός της πόλης, η λαϊκή αγορά, η λαϊκή γιορτή, η λαϊκή τέχνη κατηγορήθηκε ως υπόλειμμα του παρελθόντος αφού πρώτα διαχωρίστηκε έντεχνα από την λόγια που υπηρετούσε την καθεστηκία δυτικοευρωπαϊκίζουσα τάξη. Φυσικά στο Μεξικό όλη αυτή η φιλολογία ήταν πολύ πιο έντονη, μιας και κάθε τι λαϊκό σχετίζονταν με την μεγάλη ιστορία των ιθαγενών λαών (Μάγιας, Μεσίκας, Ζαποτέκος, Γουιτσόλες κλπ) οι οποίοι έπρεπε με κάθε τρόπο να φανούν ότι είναι υποδεέστεροι των κατακτητών τους.

11 Σε αυτήν την περίπτωση δέχομαι την ανάλυση για το χρέος του Graeber

12 Βλέπε και Petropoulou, 2011 : 38-50, 175-314.

13 Οι διαδικασίες αυτές δεν αφορούν βέβαια μόνο αυτές τις χώρες αλλά και πολλές άλλες μεσογειακές και λατινοαμερικανικές όπου η σύναψη χρέους έγινε με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους και ενίσχυσε τη διαμόρφωση αστικής τάξης τοποτηρητών του υπό κατασκευή τότε παγκόσμιου κεφαλαίου.

3. Πώς οι εξεγέρσεις του 1968 ξαναέθεσαν το ζήτημα με άλλον τρόπο μιλώντας με άλλους όρους για το αυθόρμητο στην Ευρώπη.

Εμπνεόμενες από ελευθεριακές παραδόσεις λαών του κόσμου αυτές οι εξεγέρσεις ξεκίνησαν από τις περιοχές Δυτικής Ευρώπης και των ΗΠΑ όπου είχε γίνει κοινωνικά αποδεκτή η μεγαλύτερη καταπίεσή του αυθόρμητου. Κατά την ίδια περίοδο εντείνονται οι κριτικές της λενινιστικής θέσης για το αυθόρμητο από τους υπαρξιστές (Σαρτρ κ.α.) και πολλούς ελευθεριακούς συγγραφείς (Debord 1968). Το ερώτημα είναι πώς η συζήτηση αυτή σχετικά με το αυθόρμητο μεταφέρθηκε σε χώρες της λεγόμενης ημιπεριφέρειας εν μέσω μεγάλων καταστολών (Μεξικό 1968) και δικτατορίας (Ελλάδα 1967) και πώς χρησιμοποιήθηκε για την ανάλυση της καθημερινής πραγματικότητας (Lefebvre, 1968 a, b). Η συζήτηση αυτή επηρέασε ορισμένες έρευνες που έθεσαν στο επίκεντρό τους τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά για την Αθήνα (Leontidou, 1994, Damianacos, 2003) και την Πόλη του Μεξικού (Núñez, 1990, Canclini, 1995) αναδεικνύοντας ενδιαφέρον για τους λεγόμενους «δρώντες του περιθωρίου» τις «συνοικίες λαϊκής αυτοκατασκευής» και τις υβριδικές – συγκριτικές μορφές πολιτισμού. Οι αναλύσεις αυτές έδειξαν ότι ποτέ δεν υπήρχε μια πραγματική διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στο αυθόρμητο και στο οργανωμένο, αλλά το σύνορο αυτό ήταν μια κοινωνική κατασκευή που ήθελε να υποβιβάσει οτιδήποτε πολιτιστικά διαφορετικό αμφισβητούσε την κυρίαρχη τάξη πραγμάτων.

4. Πώς η συζήτηση για την καθυπόταξη του αυθόρμητου επανήλθε μέσα από τις κρίσεις του παγκόσμιου βιοπολιτικού καπιταλισμού (Castoriadis, 1999, Fumagalli, 2011) και μέσα από τις επεμβάσεις του ΔΝΤ και άλλων παγκόσμιων οργανισμών στην κοινωνική οικονομική πολιτική πολιτιστική και οικολογική κατάσταση των χωρών της λεγόμενης ημι-περιφέρειας, ενώ ταυτόχρονα η έννοια του αυθόρμητου επανέρχεται ακόμα και στις κεντρικές έρευνες οικονομικών επιχειρήσεων που θέλουν να το ενσωματώσουν μέσω του διαδικτύου και της ανάλυσης συμπεριφορά προσπαθώντας να προλάβουν έτσι το αναπάντεχο γεγονός (μελέτες έκτακτης ανάγκης, “Μαύρος κύκνος” (Taleb, 2007).

5. Πώς από την άλλη οι λεγόμενες αυθόρμητες αντιστάσεις έγιναν ή μπορούν να γίνουν, κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες, επικίνδυνες ρωγμές (Holloway, 2010). Στην περίπτωση αυτή θα έπρεπε να μιλήσουμε για παραδείγματα σύγχρονων εξεγέρσεων που εμφανίστηκαν προς τα έξω ως αυθόρμητες αφού δεν είχαν σχέση με τα κόμματα και τα συνδικάτα, ήταν όμως μακρόχρονα οργανωμένες (πχ το κίνημα των Ζαπατίστας στην Τσιάπας του Μεξικού) ή άλλες πιο αυθόρμητα οργανωμένες από τα κάτω εξεγέρσεις που μεταμορφώθηκαν στη συνέχεια σε οργανωμένο κοινωνικό κίνημα (όπως έγινε το 2006 στην Οαχάκα και στο Ατένκο στο Μεξικό και τα τελευταία χρόνια στην Χαλκιδική στην Ελλάδα) ή άφησαν τον απόηχο τους στις συνειδήσεις των νέων (Δεκέμβρης και Πλατείες στην Ελλάδα, Yo soy 132 και το κίνημα Ayonzipara στο Μεξικό). Το κοινό χαρακτηριστικό που έχουν όλες αυτές οι εξεγέρσεις είναι ότι παίρνουν αποφάσεις μέσα από ανοιχτές συνελεύσεις και δεν έχουν μόνιμους εκπροσώ-

πους προς τα έξω (πράγμα που ταράζει τις συνήθειες βεβαιότητες της κυρίαρχης τάξης και των πολιτικών της) και ότι έχουν παγκόσμια χαρακτηριστικά ενώ ταυτόχρονα είναι ριζωμένες σε τόπους αντίστασης, καθώς και ότι συνεχίζουν τη δράση τους μέσα από νέες πολλαπλές συλλογικότητες και ότι σε πολλές από αυτές οι γυναίκες παίζουν καθοριστικό ρόλο στην οργάνωση της καθημερινής ζωής. Τα παραπάνω όμως χρειάζονται μια πιο εμπειριστατωμένη διερεύνηση.

Βιβλιογραφία

- Μπελογιάννης Ν. (Belogianis N.), [1952]2010. *Το ζένο κεφάλαιο στην Ελλάδα* Άγρα
- Bourdieu P., 1979. *La distinction. Critique sociale du jugement*. Paris : Les éditions de minuit
- Bourdieu P., 1986. *Habitus, code et codification*. In: Actes de la recherche en sciences sociales. Vol. 64, septembre 1986. De quel droit ? pp. 40-44
- Canclini N.G., 1995. *Consumidores y ciudadanos. Conflictos Multiculturales de la globalización*. Grijalbo, Mexico.
- Carlsson C. and Manning F., 2010. *Nowtopia: Strategic Exodus?* Antipode 42(4):924–953
- Castells M., 2009. *Comunicacion y Poder*. Madrid: Alianza Editorial
- Castoriadis C, 1999 [1975]. *L’Institution Imaginaire de la Société*. Paris: Seuil
- Dalakoglou, D., 2012. *Beyond Spontaneity*. City: Analysis of Urban Trends, Culture, Theory, Policy, Action, 16(5):535-545
- Damianakos S., 2003. *La Grèce Dissidente Moderne. Cultures Rebelles*. Paris: L’Harmattan (στα ελληνικά, Εκδόσεις Πλέθρον).
- Debord G., 1992[1967]. *La Société du Spectacle*. Paris: Gallimard.
- Douzinas C. 2013. *Philosophy and Resistance in the Crisis: Greece and the Future of Europe*. Polity books
- Federici S., 2004. *Caliban and the Witch. Women, The Body and Primitive Accumulation*, Autonomedia.
- Fumagalli A., 2011. *Twenty theses on contemporary capitalism (cognitive biocapitalism)*. Translated by Sabrina Ovan. ANGELAKI Journal of the Theoretical Humanities 16(3):7-17.
- Gilly A., 1995. *La révolution mexicaine 1910-1920 : Une révolution interrompue*. Paris: Editions Syllepse, (1st ed 1971, Mexico, στα ελληνικά εκδόσεις Κουκίδα).
- Graeber D., 2011. *Debt: The First 5,000 Years*. Melville House. (Στα ελληνικά: εκδόσεις Στάσει Εκπίπτοντες, Θεσσαλονίκη, 2013)
- Harvey D., 2006. *Spaces of Global Capitalism*. Verso.
- Harvey D., 2012. *Rebel Cities*. London: Verso (Στα ελληνικά: εκδόσεις ΚΨΜ, 2013).
- Hiernaux D., 1997. *Mexico, vers une ville duale ?* Communication à : I Congrès International pour la ville de Mexico. Organisation : Union de Sociologues, UAM, UNAM, COLMEX. Mexico. Ancienne Imprimerie. 2/ 1997.
- Holloway J., 2010. *Crack capitalism*. London: Pluto Press (στα ελληνικά Εκδόσεις Σαββάλας, 2011).

- Klein N., 2007. *The Shock Doctrine : The rise of disaster Capitalism* (στα ελληνικά εκδόσεις Λιβάνη).
- Koehler B and Wissen M (2003) *Glocalizing Protest: Urban Conflicts and Global Social Movements*. International Journal of Urban and Regional Research Volume 27(4):942-51
- Lefebvre H., 1968a. *Le Droit à la ville*. Paris: Anthropos (στα ελληνικά, εκδόσεις Κουκίδα).
- Lefebvre H., 1968b. *La Vie Quotidienne dans le Monde Moderne*. Paris: Gallimard.
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the Prison Notebooks*. New York: International.
- Lenin, V.I. (1902[1961]). 'What is to be done: Burning Questions of our Movement', Lenin's Collected Works, (vol. 5). Moscow: Foreign Languages Publishing House, (στα ελληνικά, εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή).
- Luxemburg, R. (1918[1961]) 'The Russian Revolution.' The Russian Revolution and Leninism or Marxism. USA: University of Michigan Press.
- Leontidou L., 1994. *Mediterranean Cities Divergent Trends in a United Europe*. In: Marc Blacksell and Allan M. Williams : "The European Challenge". London: Oxford University Press,
- Leontidou L., 2012. *Athens in the Mediterranean 'movement of the piazzas' Spontaneity in material and virtual public spaces*, City: Analysis of Urban Trends, Culture, Theory, Policy, Action, 16(3):299-312
- Massey D. 1994. *Space, place and gender*. Oxford Polity
- Mouzelis N., 1986. *Politics in the semi-periphery : Early Parliamentarism and Late Industrialisation in the Balkans and Latin America*. London : MacMillan
- Núñez O., 1990. *Innovaciones democratico-culturales del movimiento urbano popular Mexico*: UAM-A
- Petropoulou C., 2007. *Quartiers d'origine spontanée : Approche critique de la planification urbaine (villes d'Amérique Latine et de la Méditerranée)*. Revue d'Aménagement PRAXIS, 1/2007.
- Petropoulou C., 2010a. *From December's youth uprising to the rebirth of urban social movements. An attempt of a space-time approach*. International Journal of Urban and Regional Research, 34(1):217-24
- Petropoulou C., 2010b. *Vers un mouvement social poétique urbain? L'Harmattan*.
- Petropoulou C., 2011. *Développement urbain et écopaysages urbains. Une étude sur les quartiers de Mexico et d'Athènes*. L'Harmattan.
- Petropoulou C., 2013. *Alternative Networks of Collectivities and Solidarity-Cooperative Economy in Greek cities: Exploring their theoretical origins*. Journal of Regional & Socio-Economic Issues. 3(2):61-86.
- Petropoulou C., 2014. *Crisis Right to the city movement and the question of spontaneity. Athens and Mexico City*. CITY Vol.18/4-5/2014
- Polanyi K., [1944] 2001. *Ο μεγάλος μετασχηματισμός*. Θεσσαλονίκη. Νησίδες. [The Great Transformation].
- Sartre J.P., 1968. *Masses, spontaneity, party*. The social resister, 233-249.
- Stavrides S., 2011. *Crisis vs Commons*. Ed. Rebel. On line publication:

- <http://www.rebelnet.gr/pages/publishing> (last access: 12/8/2013)
- Svoronos N., 1972. *Histoire de la Grèce moderne*. Paris : Presse Universitaires de France
- Toussaint E., 2006. (1) “*Banque mondiale : le Coup d’Etat permanent. L’Agenda caché du Consensus de Washington*”, coédition CADTM / Syllepse / CETIM, Liège/Paris/ Genève, 2006 (2) *La crise de la dette mexicaine et la Banque mondiale*.
<http://risal.collectifs.net/spip.php?article1753> (14 /11/ 2006)
- Tsilimpounidi M., 2012. *Athens 2012, Performances ‘in crisis’ or what happens when a city goes soft?* *City: Analysis of Urban Trends, Culture, Theory, Policy, Action*, 16(5): 546-556
- Wallerstein M., 2004. *Understanding the World: An introduction to World Systems Analysis*.
- Wallerstein M. 2008. *Historia y Dilemmas de los Movimientos Antisistemicos*. Pref. Carlos Aguirre Rojas. Mexico: Los libros de Contrahistorias
- Ward P. M., 1991. *México una megaciudad*. Mexico: Consejo Nacional para la cultura y las Artes, Alianza Editorial
- Zibechi R., 2010 [2008]. *Autonomías y Emancipaciones. América Latina en Movimiento*, Univ. San Marcos y Bajo Tierra, Lima y México, 2008 (στα ελληνικά, 2010, εκδόσεις Αλάνα).